

Лузан Петро Григорович,
*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії
науково-методичного супроводу підготовки
фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійної освіти НАПН України*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ

Підвищення якості професійної підготовки фахівців у коледжах залежить від узгодженого функціонування усіх компонентів системи освітнього процесу – змісту, методів, форм, засобів досягнення компетентнісно орієнтованих цілей навчання. Водночас належне опанування студентами фаховими компетентностями, цілеспрямоване формування їх інтелектуально-творчого потенціалу безпосередньо залежить від професіоналізму викладача, його здатностей організувати у студентській групі атмосферу невпинного творчого зростання особистості кожного студента. Природно, для цього педагогічний працівник має постійно розвиватися, поглиблювати, розширювати комплекс своїх психолого-педагогічних, методичних, галузевих та ін. знань, оволодівати новими педагогічними технологіями, сучасними засобами навчання.

Нормативно-правові положення щодо професійного розвитку педагогічних працівників фахових коледжів визначено статтею 59 Закону України «Про освіту» [1], статтею 24 Закону України «Про фахову передвищу освіту» [10], Законом України «Про професійний розвиток працівників» [2]; періодичність, обсяг (тривалість), умови підвищення кваліфікації педагогічних працівників фахових коледжів встановлено Порядком підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 [3]. При цьому серед основних цілей професійного зростання педагогічних працівників домінують завдання цілеспрямованого розвитку здатностей викладачів успішно виконувати навчальну (дидактичну), виховну і розвивальну функції. У своєму синтезі ці здатності і складають основу загально-педагогічної компетентності, яка «формується в процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу і стосується універсальних навчально-виховних умінь, що не залежать від предметної спеціалізації» [5, с. 2]. Учені переконують, і з цим варто погодитися, що структурно загально професійна компетентність включає декілька взаємозалежних, взаємопов'язаних складників: дидактичну, виховну, методичну і особистісно-рефлексивну компетентності.

Дидактична (навчальна) компетентність – це здатність викладача навчати інших, тобто передавати власні знання, формувати уміння та навички у студентів, а також здатність навчатися, тобто удосконалювати свій професійний рівень. Функціонально ця здатність викладача полягає не стільки в тому, що він передає інформацію студентам, скільки в умінні бути організатором її засвоєння, проводирем у лабіринті знань [4].

Під виховною компетентністю розуміємо інтегративну якість педагога, що забезпечує його теоретичну і практичну готовність та здатність ефективно реалізовувати виховну функцію в цілісному освітньому процесі. Методичну компетентність викладача позиціонуємо з його здатністю розробляти навчально-методичне забезпечення освітнього процесу – освітньо-професійні програми, навчальні плани, навчальні програми дисциплін, методики підготовки та проведення навчальних занять, засоби навчання тощо. Особистісно-рефлексивну компетентність викладача розуміємо як його здатність аналізувати свої професійні дії, об'єктивно оцінювати якість власної діяльності, рефлексивне усвідомлення педагогічним працівником своєї суб'єктної сутності.

Мета дослідження – висвітлити особливості, напрями, форми розвитку загальнопедагогічної компетентності викладачів фахових коледжів.

У цілому, загальнопедагогічна компетентність викладача виявляється у таких вміннях і навичках: вміння цілеспрямовано формувати потреби і мотиви навчання студентів; здатність проєктувати оптимальні для досягання студентами цілі і завдання їх професійної підготовки; уміння відбирати і структурувати зміст навчання залежно від пізнавальних можливостей студентів; навички вибору методів навчання (пояснювально-ілюстративних, репродуктивних, проблемно-пошукових) для досягнення поставлених цілей; уміння ефективно проводити узвичаєні (лекція, семінар, лабораторно-практичне заняття) і інноваційні (веб-квест, мозковий штурм, навчальна ділова гра, розігрування ролей, кейс-метод тощо) форми організації навчання; навички вибору засобів навчання залежно від особливостей змісту навчального матеріалу, пізнавальних здібностей студентів; уміння активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів, ґрунтовне володіння проблемно-розвивальними технологіями навчання; навички розроблення валідних методик оцінювання якості підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів на основі встановлених критеріїв; уміння реалізовувати принципи і правила виховання особистості, гуртування колективу студентської групи; здатність толерантно, гуманно розв'язувати виховні проблеми, організовувати конструктивну педагогічну взаємодію; уміння вибирати найбільш доцільні для виховної ситуації методи і прийоми; здатність налагоджувати позитивний емоційний контакт зі студентами на основі вивчення структури міжособистісних взаємин у студентській групі; уміння організовувати самоосвіту, самовиховання, студентів; здатність визначати і визнавати утруднення і помилки при виконанні виховних завдань; уміння попереджати та конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації; навички критичного аналізу результатів власної професійної діяльності та, відповідно, вчасно вносити корективи в педагогічну працю; здатність здійснювати особистісно-професійну рефлексію, об'єктивно визначати як сильні, так і слабкі особистісні та професійні якості; вивчати позитивний педагогічний досвід, переосмислювати, творчо застосовувати прогресивні ідеї модернізації освітнього процесу у своїй педагогічній діяльності [4; 5; 6].

Методичні засади розвитку загально педагогічної компетентності викладача мають поєднувати можливості формальної, неформальної та інформальної освіти у зростанні професіоналізму педагогічних працівників коледжу. Вивчення сучасної освітньої практики переконує, що процес розвитку загально педагогічної компетентності викладачів буде значно ефективнішим, якщо педагогічні працівники будуть вмотивовано займатися самоосвітою, самовихованням. Відомий канадський письменник і директор Інституту глобального щастя *Ніл Пасріч* (автор бестселерів, що продаються мільйонними тиражами) влучно підмітив, що істинний саморозвиток починається там, де закінчується зона комфорту людини [9]. Можна говорити про «самосвідомість людини як творчого професіонала», про «відповідність вимогам часу», про «необхідність професійного зростання» як важливі передумови процесу самовдосконалення професійної діяльності. Але уявімо такі ситуації: після відвідування вашого заняття колега відзначив, що ви викладали дещо застарілий матеріал, що зараз використовуються новіші виробничі технології (а ви про них нічого не знаєте!); на педагогічній раді прийняли рішення: з кожної навчальної дисципліни створити базу різнорівневих тестових завдань (а у вас усі тести розроблені на основі одновибіркових тестових завдань, і ви не вмієте розробляти різнорівневі тести!); вам доручили написати статтю в навчально-методичний журнал «Фахова передвища освіта» про досвід професійного розвитку педагогічних працівників коледжу (а ви ніколи не публікувалися в таких чи подібних виданнях!); ваша група (де ви куратор) має найбільше порушень навчальної дисципліни (а ви не знаєте, як активізувати виховну роботу в групі!) та ін. Природно, такі або подібні за змістом ситуації є, безумовно, реальними, проблемними, такими, що вимагають термінового вирішення – порушено вашу зону комфорту! Ви мусите зайнятися самоосвітою – опанувати нові виробничі технології та оновити зміст навчального матеріалу дисципліни; навчитися розробляти різнорівневі тестові завдання та проєктувати валідні тести; ознайомитися з

методологією наукових педагогічних досліджень, оволодіти методикою написання наукових статей, тез доповідей; вивчити передовий досвід виховної роботи зі студентською молоддю, опанувати та провести в групі соціально-психологічні дослідження структури міжособистісних взаємин, ціннісно-орієнтаційної єдності групи та ін. Іншими словами, зовнішні фактори-стимули спонукали вас серйозно зайнятися самоосвітою, самовдосконаленням.

Крім того, на рівень зростання професіоналізму викладачів впливає й те, як у коледжі функціонує система професійного розвитку педагогічних працівників, як здійснюється перспективне планування навчання та стажування педагогів. При цьому важливо якісно організувати підвищення кваліфікації на довгострокових курсах, під час короткострокових серій семінарів, вебінарів, майстер-класів, тренінгів, шкіл педагогічної майстерності. Важливу роль вартує відвести діяльності методичних комісій та навчально-методичних центрів, а також грамотному науково-методичному супроводу саморозвитку викладачів з орієнтацією на інноваційність і творчість.

Відтак, для цілеспрямованого, системного розвитку загально педагогічної компетентності викладачів у кожному коледжі мають педагогічно доцільно поєднуватися традиційні та інноваційні форми методичної роботи, серед яких варто виділити: засідання педагогічної ради, де має здійснюватися колективне визначення та вирішення освітніх завдань, встановлюватися орієнтири, стимулюватися професійний розвиток педагогічних працівників тощо; методичні наради, присвячені інструктуванню з питань упровадження передового педагогічного досвіду, проблем удосконалення методики навчання і виховання студентів; робота методичних комісій, що спрямовується на вдосконалення та інтеграцію змісту дисциплін фахової підготовки; проведення творчих конкурсів (зокрема, «Педагогічний ОСКАР»), олімпіад, інтелектуальних ігор; навчання викладачів-початківців і молодих викладачів у школах педагогічної майстерності; наставництво, методичні бенефіси, методичні фестивалі, ярмарки педагогічних ідей, тижні спеціальності тощо [8].

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з обґрунтуванням методичної системи розвитку загально педагогічної компетентності викладачів закладів фахової передвищої освіти.

Список використаної літератури

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 16.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#>(дата звернення: 22.12.2021).
2. Про фахову перевищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <https://cutt.ly/eNWF0Wb> (дата звернення: 27.01.2021).
3. Про професійний розвиток: Закон України (із змінами). *Законодавство України* / Верховна Рада України: офіц. сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17> (дата звернення 25.01.2020).
4. Теслюк В. М. Основи педагогічної майстерності : навч. посіб. / В. М. Теслюк, П. Г. Лузан, Л. М. Шовкун. – К. : ДАККіМ, 2010. – 240 с.
5. Каплінський В. Система професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки у педагогічних університетах: дис. д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 619 с.
6. Галузяк В. Структурні компоненти загально педагогічної компетентності вчителя // Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти: монографія / Акімова О., Галузяк В. [та ін.] – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 388 с.
7. Основи педагогічної майстерності / Холковська І. Л., Волошина О. В., Губіна С. І. – Вінниця, «Твори», 2019. 240 с.
8. Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу : монографія /

О. А. Тітова, П. Г. Лузан, Т. М. Пашенко, І. А. Мося, А. В. Остапенко, О. Ю. Ямковий. –
За наук. ред. О. А. Тітової –. Київ: ПО НАПН України, 2023. – 272 с.

9. Ніл Пасріч Ти-супер! Як адаптуватися до змін, долати невдачі й жити осмислено. К. Видавництво «РМ». 2020. 168 с.